
Otevřený přístup k vědeckým publikacím ve zdravotnictví: Vytváření osobních archivů odborných publikací v Národní lékařské knihovně

Open access to the scientific publications in healthcare: Building personal archives in the National Medical Library

*Adéla Jarolímková, Eva Lesenková, Lenka Maixnerová, Filip Kříž,
Ondřej Horsák, Helena Bouzková*

Národní lékařská knihovna

Recenzenti:

*PhDr. David Horváth
Mgr. Bc. Tomáš Pruša*

Abstrakt

Národní lékařská knihovna (NLK) je veřejnou specializovanou knihovnou, zajišťující získávání, zpracování důvěryhodných zdravotnických informačních zdrojů, které zpřístupňuje prostřednictvím knihovnicko-informačních služeb odborné i laické veřejnosti. Buduje databázi Bibliographia medica Czechoslovaca (BMČ), která zachycuje odbornou literaturu z oblasti medicíny a zdravotnictví publikovanou českými autory v českých i zahraničních časopisech od roku 1947, a na niž navazuje Digitální knihovna NLK, systém pro dlouhodobé uchování a zpřístupnění plných textů odborné zdravotnické literatury v elektronické podobě.

V předkládané práci autoři postihují vývoj řešení systému osobních archivů na národní úrovni v oblasti zdravotnictví.

NLK spolupracuje s Interní grantovou agenturou MZ ČR (IGA MZ ČR) s cílem uchovávat a zpřístupňovat závěrečné zprávy grantových projektů. Archiv zpráv obsahuje cca 4600 dokumentů z let 1991 – 2012. V letech 2011-13 bylo v rámci projektu IGA NT/12345 - 3 „Archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací pro podporu rozvoje vědy a vzdělávání lékařských a nelékařských oborů“ přistoupeno k digitalizaci více jak 2500 zpráv. Portál Medvik zpřístupňující BMČ a Digitální knihovnu byl obohacen o nové funkce, které usnadňují přístup nejen ke zprávám, ale i k jejich publikačním výstupům. U záznamů BMČ se díky propojení s externími systémy zobrazují např. údaje o citovanosti zahraničních článků ve Web of Science či Scopus.

Rychlý a pohodlný přístup k publikacím umožňují otevřené repozitáře, ve kterých mohou sami autoři, v souladu s autorskými právy, elektronicky ukládat publikované práce. Budování repozitářů je jednou z cest, jak podporovat světový trend otevřeného přístupu k publikacím. V Digitální knihovně NLK je od roku 2014 možné ukládání elektronických verzí publikovaných prací samotnými autory. Autorům se tak nabízí nejen možnost

vytvoření osobního archivu vlastní publikační činnosti, ale také splnit autoarchivační povinnost vyžadovanou poskytovatelem finanční podpory.

Klíčová slova: *otevřený přístup, autoarchivace, digitální knihovny, digitalizace, osobní bibliografie, publikační činnost, citační manažery, podpora výzkumu, medicína, zdravotnictví*

Abstract

National Medical Library (NML) is a public specialized library, whose role is to guarantee an access to the scientific healthcare information. Since 1947, NML builds the Bibliographia medica Českoslovaca database, that indexes scientific literature from the field of medicine and healthcare published in Czech journals as well as the articles of Czech authors published abroad. NML Digital Library, a system for long-term archiving of medical literature fulltexts, is closely connected to BMČ. In this article the authors describe the development of the personal archives system on the National level.

NML cooperates with Internal Grant Agency of the Ministry of Healthcare on archiving research reports and making them available through the Digital Library. The archive contains ca 4600 reports originating between 1991 and 2012. During the years 2011-2013, ca 2500 reports were digitized as a part of the IGA project NT/12345 – 3 Archiving and online access to the fulltexts of scientific publications as a support of research and education of healthcare and medicine. Existing databases BMČ and Digital Library were enriched by new functions facilitating the access both to the reports and publications connected with them. For example, thanks to the linking with external databases, citation counts from Web of Science and Scopus are displayed as a part of those records in BMČ, that have PMID or DOI.

Since 2014, it is possible to self deposit the electronic fulltexts in the Digital Library. By this offer NML supports the green road to open access (self-deposit of published works in the open repositories in accordance with publisher licenses and copyright law). NML offers not only the possibility of creating a personal archive of publications but the possibility to fulfill the mandatory self-deposit, if required, as well.

Keywords: *open access, self archiving, digital archive, digitization, research publications; personal bibliography; citation management; research support; medicine; health*

Úvod

Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) je veřejnou specializovanou knihovnou zajišťující získávání, zpracování důvěryhodných zdravotnických informačních zdrojů a prostřednictvím knihovnicko-informačních služeb přístup k nim odborné i laické veřejnosti. Buduje portál Medvik, který je branou ke zdravotnickým informacím, unikátní databázi Bibliographia medica Českoslovaca (dále jen BMČ) a Digitální knihovnu NLK, systém pro dlouhodobé elektronické uchování a zpřístupnění plných textů odborné literatury.

BMČ je bibliografická, částečně plnotextová databáze dokumentů z oborů lékařství a zdravotnictví, která je vytvářena v NLK již od roku 1947. Databáze obsahuje bibliografické záznamy seriálů, monografií, šedé literatury, článků, kapitol z knih, vydaných na území ČR (do roku 2000 včetně Slovenska) a práce českých autorů publikovaných v zahraničí. BMČ celkem obsahuje okolo 809.000 bibliografických záznamů. Roční přírůstek do databáze je okolo 25.000 záznamů. Databáze je volně přístupná prostřednictvím portálu Medvik (<http://www.medvik.cz/bmc>).

Digitální knihovna NLK je budována již od roku 2008. Obsahem jsou digitalizovaná tištěná periodika a monografie, digitalizované staré tisky, elektronické časopisy a monografie, závěrečné grantové zprávy IGA MZ ČR, atestační práce, kvalifikační práce, výzkumné zprávy, konferenční materiály, postery, prezentace, digitalizované sbírky Zdravotnického muzea, publikační činnost zaměstnanců NLK, studijní materiály pro celoživotní vzdělávání uživatelů a lékařských knihovníků, a také osobní archivy uživatelů NLK. Systém využívá český open-source systém Kramerius. Uživatelé mohou studovat dokumenty ve formátech JPG a PDF, které jsou běžně podporovány webovými prohlížeči. Digitální knihovna, ve které je již zpřístupněno více než 650 000 stran dokumentů, je volně přístupná přes portál Medvik na adrese <http://kramerius.medvik.cz>. Portál Medvik, databáze BMČ a Digitální knihovna NLK jsou vzájemně propojené, všechny uložené dokumenty v Digitální knihovně mají vytvořený bibliografický záznam v databázi BMČ. Uživatel nemusí složitě zjišťovat, zda má dokument elektronickou podobu, systém Kramerius propojený s portálem Medvik jej pomocí linkovacího mechanismu odkáže přímo z bibliografického záznamu do elektronické verze.

NLK spolupracuje s Interní grantovou agenturou MZ ČR (dále jen IGA) na uchování a zpřístupňování závěrečných zpráv projektů. V letech 2011-13 bylo v rámci projektu financovaného IGA přistoupeno k digitalizaci těchto zpráv a k vytvoření funkcí BMČ a Digitální knihovny, které usnadňují přístup nejen ke zprávám, ale i k publikačním výstupům k nim příslušejícím. V databázi BMČ se propojení s externími systémy zobrazují např. údaje o citovanosti zahraničních článků ve Web of Science či Scopus.

Stav autoarchivace českých článků z oboru medicíny

Ukládání článků do otevřených repozitářů nebo na webové stránky autora nebo instituce (autoarchivace) je označováno jako zelená cesta otevřeného přístupu¹. Pro medicínské obory je nejznámějším úložištěm vědeckých publikací PubMedCentral (dále jen PMC), jehož provoz byl zahájen v roce 2000. Původně bylo toto úložiště navrženo jako repozitář pro libovolné podoby článků, tedy i preprinty, po vzoru Arxiv.org², tento návrh byl však podroben silné

¹ Budapest Open Access Initiative [online]. 2001 [cit. 2011-12-07]. Read the Budapest Open Access Initiative. Dostupné z WWW: <http://www.soros.org/openaccess/read>

² CORNELL UNIVERSITY LIBRARY. ArXiv.org [online]. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://arxiv.org/>

kritice³ a PMC byl spuštěn jako úložiště pouze pro články, které prošly recenzním řízením. Rozvoji PMC jako otevřeného repozitáře významně pomohl federální zákon USA, který stanovil povinnost všech příjemců finanční podpory od National Institutes of Health uložit publikované výsledky výzkumu do 12 měsíců od data publikování.⁴

V České republice dosud neexistuje celostátní strategie pro podporu otevřeného přístupu, která by vyžadovala od autorů uložení publikací do otevřeného repozitáře. Ucelené koncepty, které požadují ukládání do institucionálního repozitáře přicházejí zejména z univerzitního prostředí (např. Masarykova univerzita⁵). V návaznosti na Doporučení Evropské komise ze dne 17. července 2012⁶ schválila Rada pro výzkum, vývoj a inovace na svém zasedání dne 28. 2. 2014 Doporučení k otevřenému přístupu⁷, kde doporučuje výzkumným institucím budovat repozitáře s otevřeným přístupem a poskytovatelům podpory „požadovat otevřený přístup k vědeckým publikacím podpořeným z veřejných prostředků.“ Lze tedy očekávat, že povinná autoarchivace se bude v budoucnu týkat i českých autorů publikujících (nejen) v oblasti medicíny.

Za účelem zjištění postoje českých autorů k autoarchivaci (převážně dobrovolné) vlastních článků byla provedena analýza článků českých autorů publikujících zdravotnická témata v zahraničí v roce 2011. Analyzovány byly všechny články, jejichž záznamy byly získány do databáze BMČ z databáze PubMed. U zahraničních nakladatelů je ve většině případů již znám postoj k autoarchivaci, proto byly pro analýzu zvoleny právě zahraniční články. Čeští vydavatelé tuto problematiku zatím formálně až na výjimky nemají ošetřenu v licenčních podmínkách. Články v angličtině mají u komunity vědeckých pracovníků vyšší sledovanost.

Předmětem analýzy u 2526 článků byl charakter časopisu, v němž článek vyšel, z hlediska otevřeného přístupu (tab. 1) a přístupu k autoarchivaci (tab. 2, díky propojení portálu Medvik s databází SHERPA/ROMEO je možné snadno získat informace o přístupu nakladatele k autoarchivaci), a dále dostupnost ve zdrojích, které jsou viditelné pro Google nebo Google Scholar (tab. 3).

Většina článků (73%) byla publikována v komerčním časopise, články v otevřených časopisech nebo otevřené články v komerčních časopisech (zlatá cesta OA) představovaly pouze 8% z celkového počtu (pro srovnání, vědecká literatura publikovaná v režimu OA tvoří asi 20% celkového objemu vědeckých publikací⁸). Článků dostupných jinde než na stránkách vydavatele (zelená cesta) bylo 720, tj. 28% (do této množiny nebyly započítány články uložené v PMC vydavatelem).

³ KLING, Rob, Joanna FORTUNA a Adam KING. The Remarkable Transformation of E-Biomed into PubMed Central. [online]. 2002 [cit. 2014-06-30]. Dostupné z:

<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/170/wp01-03B.html>

⁴ Public Law 110-161 - Consolidated Appropriation Act 2008. [online]. In: *Public and Private Laws*. 2007. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ161/pdf/PLAW-110publ161.pdf>

⁵ BARTOŠEK, Miroslav. *Open access: otevřený přístup k vědeckým informacím*. [online]. 2011. [cit. 2014-06-30] Dostupné z: <http://knihovna.phil.muni.cz/wp-content/uploads/2013/09/oaweek-2011-m-bartosek.pdf>

⁶ Doporučení Komise ze dne 17. července 2012 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchování. [online]. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2012, L194. [cit. 2014-06-30] Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H0417&from=EN>

⁷ Doporučení k otevřenému přístupu k publikovaným výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů. *Národní portál pro evropský výzkum* [online]. 2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.evropskyvyzkum.cz/cs/novinky/doporuzeni-k-otevrenemu-pristupu-k-publikovanym-vysledkum>

⁸ BARTOŠEK, Miroslav. *Open access: otevřený přístup k vědeckým informacím*. [online]. 2011. [cit. 2014-06-30] Dostupné z: <http://knihovna.phil.muni.cz/wp-content/uploads/2013/09/oaweek-2011-m-bartosek.pdf>

Typ článku	Počet článků
Článek ve volně dostupném časopise	81
Článek v otevřeném časopise nebo otevřený článek v komerčním časopise	208
Článek v časopise volně dostupném s embargem (6-36 měsíců)	305
Článek v komerčním časopise	1843
Nezjištěno nebo nejasné	89

Tab. 1. Typy článků z hlediska otevřeného přístupu.

Typ časopisu podle SHERPA/RO MEO	Celkem článků	Autoarchivované články					
		Preprint	Preprint a postprint	Postprint	Postprint a nakladatelské PDF	Nakladatelské PDF	Žádná autoarchivace
Zelený – preprint a postprint nebo nakladatelské PDF	1410	3		34	6	374	993
Modrý - postprint nebo nakladatelské PDF	34				1	14	19
Žlutý - preprint	574	3		10	3	145	413
Bílý – autoarchivace formálně nepodporován a	504	1	2	10	2	110	379
Nezjištěno	4				1	1	2
Celkem	2526	7	2	54	13	644	1806

Tab. 2. Typy článků z hlediska dostupnosti autoarchivovaných článků

Úložiště	Počet článků
ResearchGate	481
Webové stránky instituce	240
Repozitář (institucionální nebo předmětový)	35
Osobní web	18

Tab. 3. Způsoby autoarchivace článků

Z tabulky 2 je rovněž vidět, v jaké podobě byly články autoarchivovány. Většina uložených článků má podobu nakladatelského PDF, což je převážně v rozporu s licenčními ujednáními. Používání nakladatelských PDF totiž většina velkých nakladatelů působících v oblasti medicíny (Elsevier, Springer, Wiley aj.) nedovoluje, za verzi povolenou pro archivaci je považován postprint s uvedením odkazu na článek na stránkách nakladatele. Lze se tedy domnívat, že autoři mají nízké povědomí o obsahu licenčních ujednání, které podepisují, a o nakladatelem povolených formách autoarchivace.

Z přehledu míst, kam bývají články ukládány, plyne, že nejoblíbenějším místem pro uložení článků je vědecká sociální síť ResearchGate, následovaná webovými stránkami autorovy

instituce. K oblíbě RG pravděpodobně přispívá jednoduchý postup při ukládání (možnost připojit články k citacím, které systém sám vyhledá na webu).

Autoarchivace v Digitální knihovně NLK

Součástí projektu [Archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací pro podporu rozvoje vědy a vzdělávání lékařských a nelékařských oborů](#)⁹, který řešil dlouhodobé uchování a zpřístupňování vědeckých publikací, bylo kromě digitalizace závěrečných zpráv Interní grantové agentury MZ také vybudování systému pro autoarchivaci vědeckých publikací. Archiv by umožnil autorům budovat si osobní archiv prací, nezávislý na pracovišti autora a zaručující dlouhodobé uchování plných textů, a také splnit případné autoarchivační povinnosti.

V rámci přípravy této části projektu byl proveden průzkum mezi možnými uživateli autoarchivace Digitální knihovny. Osloveni byli osloveni vědečtí pracovníci z biomedicínských ústavů AV ČR a lékaři Krajské zdravotní a.s., Ústí nad Labem.

Výběr vzorku respondentů měl zajistit názory a postoje, které by mohly reprezentovat širší vědeckou komunitu ve zdravotnictví. Dotazované cílové skupiny byly vybrány s ohledem na odlišnosti ve zvyklostech v procesu publikování. První dotazovanou skupinou byli frekventanti PhD programu Biotechnologického ústavu AV ČR (BTÚ). Ústav je součástí postgraduálního studia v biomedicině, ve kterém je sdružena UK a řada ústavů Akademie věd. Otázky zodpovídala skupina doktorského studia AVČR (soustava vědeckých pracovišť) ve věku 25 – 35 let, tedy přímí účastníci postgraduálních studií.

Druhou skupinou reprezentující lékařská povolání v klinické praxi byli publikující lékaři z Krajské zdravotní a.s. Ústí n Labem. KZ reprezentuje typ zdravotnického zařízení krajská nemocnice, má osm klinických pracovišť, je akreditována podle normy ISO 9001: 2000 a organizačně zahrnuje nemocnice Chomutov, Most a Teplice.

Dotazník za obě skupiny vyplnilo celkem 51 respondentů, 25 z nich se zúčastnilo semináře věnovaného možnostem i autoarchivace v DK. Průzkum ukázal, že pouze malá část respondentů (14%) má zkušenosti s ukládáním vlastních prací do repozitářů a pouze jen 10% je seznámeno s podmínkami ukládání a zveřejňování těchto prací (což odpovídá i zjištěním o stavu autoarchivace popsaném výše), které jsou stanoveny smlouvou s nakladatelem. Většina respondentů (82%) je ochotna souhlasit se zpřístupněním elektronické verze pro studijní účely v Digitální knihovně NLK, možnost trvalého uchování publikovaných prací by uvítalo 55% respondentů.¹⁰ Překvapivá byla vyšší resistence k vytváření digitálních archivů u mladší skupiny dotazovaných (doktorandi), kteří uváděli skutečnost, že vznik digitálního autoarchivu navyšuje množství digitálních zdrojů.

Funkce autoarchivace v Digitální knihovně NLK je navázána na databázi BMC. Autor, který chce své práce archivovat v Digitální knihovně NLK, se musí nejprve zaregistrovat jako uživatel NLK z důvodů identifikace a autentizace, zejména proto, aby nedocházelo k neoprávněnému ukládání prací jinou osobou než autorem. Následně je k jeho uživatelskému záznamu přidělen relevantní autoritní záznam (v případě, že takový záznam neexistuje, je po získání potřebných

⁹ BOUZKOVÁ, Helena. *Archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací pro podporu rozvoje vědy a vzdělávání lékařských a nelékařských oborů*. Praha : Iga MZ ČR, 2014. Číslo grantové zprávy: NT12345

¹⁰ MAIXNEROVÁ, Lenka, Adéla JAROLÍMKOVÁ, Filip KŘÍŽ, Eva LESENKOVÁ, Ondřej HORSÁK a Helena BOUZKOVÁ. Zpracování a online zpřístupnění závěrečných zpráv grantových projektů Interní grantové agentury Ministerstva zdravotnictví České republiky. *Knihovna*, 2013, roč. 24, č. 2, s. 34-47. ISSN: 1801-3252.

informací od autora vytvořen). Po přihlášení do portálu Medvik si může uživatel zobrazit záznamy navázané na svoji autoritu a může k nim uložit plné texty. Po autorovi není tedy vyžadováno vytvoření metadat. V současnosti není možné archivovat jiné práce než ty, které mají záznam v BMČ.

V rámci formuláře pro vkládání plného textu je dostupný interaktivní průvodce, který pomáhá autorovi rozhodnout, zda plný text může být archivován a zveřejněn. U zahraničních prací jsou na bázi ISSN časopisu integrovány informace z registru Sherpa/ROMEO. V případě plných textů českých prací se také přihlíží k platné legislativě ČR.¹¹

Je možné archivovat a zpřístupnit článek ?

Základní podmínky pro autoarchivaci článku

- Souhlas spoluautorů
- Souhlas zaměstnavatele pokud se jedná o tzv. zaměstnanecké dílo (vytvořeno v rámci grantového projektu apod.)
- Článek je ve formátu PDF nebo PDF/A

Existuje vydavatel ? Ano Ne

Ověřte, zda vydavatel archivaci neomezuje

- v obecných podmínkách na stránkách časopisu
 - **Active learning and research partners in health**
- v autorské smlouvě (pokud existuje)

Archivace je povolena (nebo není ošetřena) ? Ano Ne

Článek je možno archivovat

Vyberte verzi článku, kterou je možno podle podmínek vydavatele archivovat
(preprint - postprint - vydavatelské PDF)

Obr. 1. Pomůcka pro určení, zda je možno článek archivovat

Archivovat lze dokument v PDF: preprint, postprint, nakladatelské PDF, poster. Autor si vybírá licenci Creative Commons pro zveřejnění v portálu Medvik.

¹¹ MAIXNEROVÁ, Lenka, Filip KŘÍŽ, Helena BOUZKOVÁ, Petr KOCNA, Eva LESENKOVÁ, Ondřej HORSÁK a Adéla JAROLÍMKOVÁ. Vytváření osobních archivů odborných publikací v portálu Medvik Národní lékařské knihovny - případová studie. In: *MEDSOFT: sborník příspěvků*. Praha : Dům techniky ČSVTS, 1989-. 2014, s. 154-164. ISSN: 1803-8115.

Import dokumentu

Soubor: elearning_effects_in_CPD.pdf
 Status: Upload dokumentu dokončen: příprava na import

Vyberte prosím typ publikace:

Preprint
 Postprint
 PDF vydavatele
 Poster

Vyberte prosím typ licence Creative Commons (Česko 3.0)

1. Dovolit využití Vašeho díla pro komerční účely?

Ano
 Ne

2. Dovolit vytváření upravených děl?

Ano
 Ne
 Ano, ale pod stejnou nebo slučitelnou licencí

Licence:
 Poskytovatel licence souhlasí s tím, aby ostatní kopírovali, šířili, zobrazovali a užívali dílo , ale **pouze pro nekomerční účely** .
 Poskytovatel licence souhlasí s tím, aby ostatní dílo upravovali a vytvářeli tak upravená díla.

Obr. 2. Výběr typu publikace a CC licence

Dokumenty se archivují do Digitální knihovny NLK a informace o uloženém plném textu se objevují také u bibliografického záznamu v BMČ.

The screenshot displays the Medvik database interface. At the top, there is a search bar with the text "napište hledaný výraz..." and a "Hledat" button. Below the search bar, there are navigation tabs: "Úvod", "Pokročilé hledání", "Autoři", "Témata", "Prohlížení", "Výsledky", and "Schránka". The main content area is titled "Záznam dokumentu" and shows details for a document. The document title is "Do we know how to verify effects of e-learning in lifelong learning? Case study of the National Medical Library of Prague / Helena Bouzkova, Adela Jarolímkova, Eva S. Lesenkova, Jitka Feberova". The authors listed are Bouzková, Helena (1962-), Jarolímková, Adéla (1975-), Lesenková, Eva (1946-), and Feberová, Jitka. The source is "Active learning and research partners in health. [Istanbul : EAHL], 2011. 2011, s. 76-77." The document type is "abstrakta" and it is available as a "powerpointová prezentace volně přístupná". The document number is "bmc12039920" and the persistent link is "http://www.medvik.cz/link/bmc12039920". The MESH descriptors include "počítačem řízená výuka", "kontinuální vzdělávání", "vzdělávání odborné", "lékařské knihovny", and "hodnocení programu". The publication type is "abstrakta". On the right side, there is a "Schránka" section with a "přidat" button and a "Další akce" section with a "kopie" button. Below that is a "Digitální knihovna" section with a thumbnail of the document and a "Postprint" section with a Creative Commons license icon. At the bottom right, there is a "Zobrazení záznamu" section with options for "standardní citace", "Bibliomedica MARC", and "export EndNote, Zotero...".

Obr. 3. Záznam dokumentu v BMČ s připojeným plným textem

The screenshot shows the K4 digital library interface. At the top, there is a search bar with the text 'Pokročilé vyhledávání' and navigation links for 'Domů', 'Nápověda', 'Přihlášení', 'english', and 'český'. Below the search bar, there is a preview of the article. The main content area displays the full text of the article, including the title, authors, abstract, keywords, and introduction. The sidebar on the left shows the article title and a list of articles.

Obr. 4. Plný text v Digitální knihovně NLK

Systém je v současné době v testovacím provozu. Při dosavadním testování¹² se ukázalo jako důležité rozšířit typy archivovaných dokumentů, zejména o prezentace, a také umožnit zpřístupnění s určitým omezením, např. na IP adresu NLK nebo pouze pro registrované uživatele NLK. Jako problémové se jeví práce, které byly publikovány ve zdrojích, kde je autoarchivace zakázána, nebo je povolen pouze preprint a postprint, případně je pro zveřejnění požadováno embargo. I v těchto případech chtějí autoři své práce archivovat ve všech dostupných podobách, bez časového odstupu. Proto se pro budoucí rozvoj zvažuje možnost omezení přístupu na autora a pověřené pracovníky NLK nebo časové omezení, aby bylo možno vyhovět podmínkám nakladatelů.

Vzhledem k tomu, že v BMČ jsou ve většině případů podchyceny pouze publikované práce a řada autorů má i práce, které publikovány nebyly: poster, prezentace, výukové materiály, konferenční materiály, bylo také během testování rozhodnuto, že bude do webové aplikace autoarchivace přidána možnost vložení práce, která není podchycena v BMČ. Vyplněním jednoduchého formuláře, do kterého autor vloží základní metadata (autor, název, zdrojový

¹² MAIXNEROVÁ, Lenka, Filip KŘÍŽ, Helena BOUZKOVÁ, Petr KOCNA, Eva LESENKOVÁ, Ondřej HORSÁK a Adéla JAROLÍMKOVÁ. Vytváření osobních archivů odborných publikací v portálu Medvik Národní lékařské knihovny - případová studie. In: *MEDSOFT: sborník příspěvků*. Praha: Dům techniky ČSVTS, 1989-. 2014, s. 154-164. ISSN: 1803-8115

dokument, rok vydání), vznikne bibliografický záznam BMČ, který projde v NLK supervízi, aby splňoval požadované údaje záznamu v BMČ.

V rámci projektu byly vyvinuty další funkce, které obohacují databázi BMČ a mohou být přínosem právě pro uživatele – autory. U článků publikovaných v časopise excerpovaném do Web of Science nebo Scopusu se zobrazuje aktuální počet citací v dané databázi s možností vstupu do databáze pro registrované uživatele, informace o dostupnosti elektronické verze, a také informace z databáze SHERPA/ROMEO.

Záznam dokumentu	Zdroj: bibliomedica	1 z 3292	Schránka
Název	Combined measurement of plasma cell proliferative and apoptotic index in multiple myeloma defines patients with good and poor prognosis / J Minarik, V Scudla, M Ordeltova, T Pika, J Bacovsky, M Steinbach, V Kumar, Ness B Van		schránka: přidat + Další akce kopie
Autor	Minařík, Jiří <i>Department of Internal Medicine III, University Hospital Olomouc, I.P. Pavlova 6, 775 20 Olomouc, Czech Republic. abretina@email.cz</i> Ščudla, Vlastimil , 1946- Ordeltová, Marta Pika, Tomáš Bačovský, Jaroslav Steinbach, Michael Kumar, Vipin Van Ness, Brian		Online přístup ScienceDirect Journals od 1993
Zdroj	Leukemia research . 2011, roč. 35, č. 1, s. 44-48. ISSN: 0145-2126.		Zobrazení záznamu standardní citace Bibliomedica MARC export EndNote, Zotero...
Datum vydání	2011		Citovanost Scopus : 4 (přímý přístup) Web of Science © : 4 (přímý přístup) Impact Factor JCR © (přímý přístup)
Jazyk	angličtina		Možnosti archivace Sherpa/RoMEO: Leukemia Research (více informací)
Typ dokumentu	články		
Číslo projektu	NR9489 (MZ0) vyhledat publikace		
Číslo záznamu	bmc14055245		
Persistentní link	http://www.medvik.cz/link/bmc14055245		
MESH deskriptor	dospělí staří antitumorózní látky (terapeutické užití)		

Obr. 5. Záznam článku s informacemi o citovanosti ze Scopus a WoS a možnostech archivace

Diskuse

Nový rámcový program Evropské unie (EU) pro výzkum a inovace Horizont 2020 (2014–2020) stanoví příjemcům podpory povinnost otevřeného přístupu k publikovaným článkům. Program Horizont 2020 byl impulsem k zahájení prvních kroků tímto směrem i v České republice. Objevují se sice nové evropské projekty typu [Open AIRE](#)¹³, jejichž cílem je demonstrovat výhody otevřeného přístupu k informacím, ale ČR nereaguje průběžně na aktivity k prosazení povinnosti publikovat v otevřeném režimu. Motivace k autoarchivaci zřejmě pak bude u českých autorů podobná jako u zahraničních. Kim ve svém přehledu motivačních faktorů a bariér autoarchivace¹⁴ uvádí na straně motivační zejména altruismus – poskytování svých prací prospějí ostatním (ale na druhou stranu mohou používat stejně zveřejněné výsledky ostatních), autoarchivační kultura, zvyklosti v daném oboru, instituci či autorově okolí a také skutečnost, že autoarchivace nemá negativní vliv na případný kariérní

¹³ OPENAIRE. *OpenAIRE* [online]. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://www.openaire.eu/>

¹⁴ KIM, Jihyun. Faculty self-archiving: Motivations and barriers. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2010, vol. 61, issue 9, s. 1909-1922. DOI: 10.1002/asi.21336. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/asi.21336>

postup. V citované studii se také ukázalo, že vědci s většími „technickými schopnostmi“ mají pozitivnější přístup k autoarchivaci. Mezi bariéry se řadí věk, obavy z porušování autorských práv a licencí a nutnost vynaložit na autoarchivaci čas a úsilí.

Možnost autoarchivace v Digitální knihovně NLK přináší autorům výhody zejména v podobě nekomerční platformy pro dlouhodobé uchování plných textů na jednom místě nezávisle na pracovišti autora. Nesporným přínosem jsou také kvalitní metadata v podobě záznamů BMČ zajišťující jednotný výstup publikační činnosti s možností provázanosti na citační manažery, jednoduché rozhraní pro vkládání dokumentů a viditelnost úložiště pro vyhledávací služby typu Google.

Digitální knihovna NLK představuje řešení možné centralizace pro instituce rezortu zdravotnictví, které potřebují repozitář, a nemají dostatek kapacit a prostředků k budování a udržování vlastního úložiště. Repozitář Fedora, na kterém je systém Kramerius 4 postaven, poskytuje řadu programových rozhraní (API¹⁵), které je možno využívat pro integraci funkcí repozitáře a propojení do jiných systémů.

Naopak možné překážky představuje nutnost registrace potenciálních uživatelů autoarchivace v NLK a nemožnost vkládat jiné dokumenty než články registrované v BMČ. Za největší překážku lze považovat problematiku autorských práv. Skutečnost, že Digitální knihovna NLK je oborovým, nikoliv institucionálním repozitářem, představuje problém pro ukládání prací publikovaných u některých zahraničních nakladatelů, kteří povolují autoarchivaci pouze na webových stránkách autora nebo v institucionálním repozitáři, nebo v případě mandatorní politiky autoarchivace vyžadují uzavření speciálních smluv týkajících se autoarchivace (Elsevier). V případě českých nakladatelů pak může autoarchivaci bránit absence formálních pravidel. Na druhé straně právě v případě českých nakladatelů má NLK v řadě případů uzavřené licenční smlouvy na zveřejňování plných textů, které by mohly pomoci tento problém vyřešit.

Závěr

Současný vývoj v oblasti autoarchivační politiky na celostátní úrovni potvrzuje, že vývoj autoarchivačního systému v rámci Digitální knihovny NLK je v souladu s trendy v oblasti zpřístupňování výsledků vědeckého výzkumu. Systém ve stávající podobě splňuje požadavky na otevřený přístup a je připraven na ukládání publikovaných článků a posterů. Jeho součástí je i základní nástroj podpory autorů v oblasti autorských práv a licenčních ujednání, který by měl usnadnit rozhodování a pomoci překonat bariéru obav z porušení copyrightu. Digitální knihovna NLK představuje rovněž možný základ oborového repozitáře pro medicínu na národní úrovni, který podobně jako PMC (v celosvětovém měřítku) staví na kvalitní metadatové základně bibliografické databáze.

¹⁵ FEDORA COMMONS. Service APIs [online]. [cit 2014-06-30]. Dostupné z: <https://wiki.duraspace.org/display/FEDORA38/Service+APIs>

Literatura

- BARTOŠEK, Miroslav. *Open access: otevřený přístup k vědeckým informacím*. [online]. 2011. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://knihovna.phil.muni.cz/wp-content/uploads/2013/09/oaweek-2011-m-bartosek.pdf>
- BOUZKOVÁ, Helena. *Archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací pro podporu rozvoje vědy a vzdělávání lékařských a nelékařských oborů*. Praha : Iga MZ ČR, 2014. Číslo grantové zprávy: NT12345
- Budapest Open Access Initiative* [online]. 2001 [cit. 2011-12-07]. Read the Budapest Open Access Initiative. Dostupné z WWW: <http://www.soros.org/openaccess/read>
- CORNELL UNIVERSITY LIBRARY. *ArXiv.org* [online]. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://arxiv.org/>
- Doporučení Komise ze dne 17. července 2012 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchování. [online]. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2012, L194. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H0417&from=EN>
- Doporučení k otevřenému přístupu k publikovaným výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů. *Národní portál pro evropský výzkum* [online]. 2014 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.evropskyvyzkum.cz/cs/novinky/doporuceni-k-otevrenemu-pristupu-k-publikovanym-vysledkum>
- FEDORA COMMONS. Service APIs [online]. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://wiki.duraspace.org/display/FEDORA38/Service+APIs>
- KIM, Jihyun. Faculty self-archiving: Motivations and barriers. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2010, vol. 61, issue 9, s. 1909-1922. DOI: 10.1002/asi.21336. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/asi.21336>
- KLING, Rob, Joanna FORTUNA a Adam KING. The Remarkable Transformation of E-Biomed into PubMed Central. [online]. 2002 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/170/wp01-03B.html>
- MAIXNEROVÁ, Lenka, Adéla JAROLÍMKOVÁ, Filip KŘÍŽ, Eva LESENKOVÁ, Ondřej HORSÁK a Helena BOUZKOVÁ. Zpracování a online zpřístupnění závěrečných zpráv grantových projektů Interní grantové agentury Ministerstva zdravotnictví České republiky. *Knihovna*, 2013, roč. 24, č. 2, s. 34-47. ISSN: 1801-3252.
- MAIXNEROVÁ, Lenka, Filip KŘÍŽ, Helena BOUZKOVÁ, Petr KOCNA, Eva LESENKOVÁ, Ondřej HORSÁK a Adéla JAROLÍMKOVÁ. Vytváření osobních archivů odborných publikací v portálu Medvik Národní lékařské knihovny - případová studie. In: *MEDSOFT: sborník příspěvků*. Praha : Dům techniky ČSVTS, 1989-. 2014, s. 154-164. ISSN: 1803-8115
- Public Law 110-161 - Consolidated Appropriation Act 2008. [online]. In: *Public and Private Laws*. 2007. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ161/pdf/PLAW-110publ161.pdf>
- OPENAIRE. *OpenAIRE* [online]. [cit. 2014-06-30]. Dostupné z: <https://www.openaire.eu/>